Puheenjohtaja Elina Weckström
Lapsuudentutkimuksen seura
17.3.2026

K 1/2026 vp Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle 2026

Lapsuudentutkimuksen seura kiittää mahdollisuudesta lausua sivistysvaliokunnalle Lapsiasiavaltuutetun kertomuksesta eduskunnalle 2026. Lausunto keskittyy sivistysvaliokunnan toimialan kannalta keskeisiin näkökulmiin.

Kertomus tarjoaa kokonaisvaltaisen ja tutkimusnäyttöön perustuvan kuvan lasten hyvinvoinnin, osallistumismahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumisesta Suomessa vuosina 2022–2025. Se kokoaa yhteen sekä valtakunnallista tilastotietoa, palvelujärjestelmän analyysiä että lasten omia näkemyksiä, jotka ovat lapsuudentutkimuksessa keskeinen tietolähde silloin, kun tarkastellaan lasten arkea, turvallisuuden kokemusta ja osallisuutta. Kertomus osoittaa, että sivistysvaliokunnan toimialalla eli varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, toisen asteen koulutuksessa sekä opiskeluhuollossa on tapahtunut merkittäviä muutoksia, joilla on pitkäkestoisia vaikutuksia lasten arkeen ja tulevaisuuteen. Näiden vaikutusten hahmottaminen ja kehityskulkuihin puuttuminen ovat välttämättömiä tilanteessa, jossa lasten hyvinvointi ja oppimistulokset ovat monella mittarilla heikentyneet.

Kertomuksesta käy ilmi, että oppimistulosten lasku ja koulutuksen eriytyminen ovat jatkuneet jo pitkään, ja viime vuosien kehitys on syventänyt tätä huolestuttavaa suuntaa. Oppilaiden väliset osaamiserot ovat kasvaneet, ja sosioekonomisen taustan vaikutus oppimistuloksiin on vahvistunut tavalla, joka horjuttaa suomalaisen koulutusjärjestelmän tasa-arvoista perustaa. Tutkimus vahvistaa käsitystä, että lasten sosioekonominen tausta selittää yhä enemmän oppimistulosten vaihtelua, mikä heijastaa koulutusjärjestelmän heikentynyttä kykyä tasata lähtökohtaeroja. Erojen kasvu näkyy sekä koulujen sisällä että alueiden välillä, vaikka kansainvälisesti tarkastellen erot ovat edelleen monia maita pienempiä. Oppimistulosten heikkeneminen ei siten ole yksittäinen havainto vaan järjestelmällinen, vuosia jatkunut kehityskulku, johon on syytä suhtautua vakavasti.

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen merkitys lasten hyvinvoinnille ja oppimisvalmiuksille korostuu kertomuksessa selvästi. Lapsibarometri 2025 osoittaa, että lapset pitävät esiopetuksen mielekkyyden kannalta keskeisenä leikkiä, vuorovaikutusta ja arjen rytmiä. Varhaiskasvatuksen tutkimus korostaa leikkiä oppimisen ja sosiaalisen kehityksen perustana, ja kertomuksessa todetaan huoli varhaiskasvatuksen ”koulumaistumisesta”. Esiopetuksessa on paljon hyviä käytäntöjä, mutta oppimisen tukeen ja siirtymien sujuvuuteen liittyy edelleen epäselvyyksiä. Varhaisen tuen puutteet heijastuvat myöhempiin oppimisvaikeuksiin, ja toisaalta ”koulumaistumisen” ilmiö uhkaa varhaiskasvatuksen pedagogista ydintä. Tämä korostaa tarvetta vahvistaa

varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen resursseja, tukea henkilöstön osaamista ja varmistaa, että leikin ja vuorovaikutuksen merkitys säilyy oppimisen perustana.

Lasten kokemukset koulusta ovat kertomuksen valossa moniulotteisia. Koulu näyttäytyy monille lapsille ensisijaisesti oppimisen lisäksi tärkeänä sosiaalisena yhteisönä, jossa ystävyyssuhteet, kuulumisen kokemus ja turvallinen arki kantavat suurta merkitystä. Samanaikaisesti lapset kuvaavat kasvavaa painetta, erityisesti kokeisiin, läksyihin ja suorittamiseen liittyen. Kiusaaminen ja yksinäisyys toistuvat monissa lasten kertomuksissa, eikä niiden ehkäisyyn liittyvä työ näytä kaikilta osin onnistuvan. Tämä kertoo siitä, että kouluyhteisöjen ristiriitoihin, pedagogisiin käytäntöihin ja oppilaiden osallisuuteen on kiinnitettävä entistä enemmän huomiota. Koulu ei ole vain oppimisen tila, vaan lapsen arkea ja elämää rakentava keskeinen ympäristö, jonka hyvinvointi vaikuttaa suoraan oppimiseen.

Opiskeluhuollon ja mielenterveyspalvelujen tilanne muodostaa oman kriittisen kokonaisuutensa. Lapsiasiavaltuutetun kertomus osoittaa, että opiskeluhuollon palvelut ovat monin paikoin ruuhkautuneita ja lakisääteiset palvelut eivät toteudu yhdenvertaisesti. Kuraattorien ja psykologien tavoitettavuus vaihtelee alueittain, ja yhteistyö päihde- ja mielenterveyspalvelujen kanssa on paikoitellen katkonainen. Lapset kuvaavat kokemuksiaan siitä, että apua on vaikea saada, palveluihin on pitkät jonot tai avunsaanti edellyttää diagnoosin, jota ei ole vielä tehty. Tämä heikentää sekä oppimista että hyvinvointia. Tutkimus osoittaa, että varhainen tuki mielenterveyden ongelmiin on vaikuttavin tapa ehkäistä myöhempiä vaikeuksia, mutta juuri nämä matalan kynnyksen palvelut ovat monin paikoin heikoimmin saavutettavia. Koulun rooli hyvinvoinnin varhaisena tunnistajana on tutkimuksessa keskeinen, mutta koulun mahdollisuudet tukeen heikkenevät, jos opiskeluhuollon rakenteet eivät toimi. Keskeistä on varmistaa, että opiskeluhuollolla on riittävät rakenteelliset ja henkilöstölliset edellytykset toimia osana varhaisen tuen kokonaisuutta.

Kertomus nostaa vahvasti esiin myös lasten osallisuuden ja kuulluksi tulemisen puutteet. Lasten näkemyksiä ei järjestelmällisesti hyödynnetä koulutuksen ja varhaiskasvatuksen kehittämisessä, eikä poliittinen päätöksenteko useinkaan tavoita lasten kokemustietoa. Lapset kuitenkin kertovat haluavansa tulla kuulluiksi ja toivovat, että heidän mielipiteillään olisi todellista vaikutusta. Osallisuuden puute näkyy erityisesti silloin, kun koulutusjärjestelmää koskevia muutoksia tehdään kiireellä tai ilman perusteellista lapsivaikutusten arviointia. Kertomus osoittaa, että vaikka lasten kuulemista korostetaan poliittisissa linjauksissa, käytännön osallisuusrakenteet ovat monin paikoin puutteellisia. Tämä havainto vastaa tutkimustietoa siitä, että lasten osallisuus ei toteudu ilman systemaattista tukea ja rakenteita, joissa lapsen ääni johtaa konkreettisiin muutoksiin. Kertomus tukee vahvasti käsitystä, jonka mukaan lasten kuulemisesta tulisi muodostaa rakenteellinen osa sivistyspoliittista päätöksentekoa.

Lapsiasiavaltuutetun neljä ehdotusta ovat sekä tutkimuksellisesti perusteltuja että sivistyspoliittisesti merkittäviä. Lapsuudentutkimuksen seura kannattaa lapsiasiavaltuutetun tekemiä ehdotuksia. Lapsen edun kirjaaminen perustuslain perusoikeussäännöksiin vahvistaisi oikeusperustaisuutta päätöksenteossa ja loisi selkeämmän vaatimuksen lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamiselle osana päätöksentekoa. Kansallisesti yhtenäiset päihde- ja mielenterveyspalvelujen rakenteet tukisivat koulujen arkea ja varhaista tukea. Lapsipolitiikan arviointineuvoston ja yhteisen lapsitietovarannon perustaminen loisi tutkimusperustaisen selkärangan koko lapsipolitiikalle ja vahvistaisi päätöksenteon tiedollisia edellytyksiä. Lastensuojelulain kokonaisuudistus puolestaan vahvistaisi koulun ja lastensuojelun välistä moniammatillista yhteistyötä ja tukisi varhaisen tuen järjestelmiä, jotka ovat osa lasten yhdenvertaista koulutusta ja hyvinvointia. Nämä ehdotukset ovat johdonmukaisia sekä kertomuksen analyysin että lapsuudentutkimuksen keskeisten havaintojen kanssa.

Kokonaisuudessaan Lapsiasiavaltuutetun kertomus eduskunnalle osoittaa, että suomalaisen sivistysjärjestelmän vahvuudet ovat edelleen olemassa, mutta niiden turvaaminen edellyttää päätöksenteolta jäntevyyttä, tutkimusperustaisuutta ja lasten näkökulman systemaattista huomioimista. Lapsuudentutkimuksen näkökulmasta keskeistä on ymmärtää, että lasten hyvinvointi, oppiminen ja osallisuus muodostavat kokonaisuuden, jota ei voida tarkastella toisistaan irrallisina. Sivistysvaliokunnalla on keskeinen rooli siinä, että tämä tutkimusnäyttö ja lasten omat kokemukset muuntuvat konkreettisiksi politiikkatoimiksi, jotka vahvistavat koulutuksellista tasa-arvoa ja varmistavat jokaisen lapsen oikeuden kasvaa, oppia ja voida hyvin. Jotta koulutuksen tasa-arvo, korkeatasoinen varhaiskasvatus ja lasten hyvinvointi voivat toteutua myös tulevina vuosikymmeninä, on välttämätöntä, että Suomessa vahvistetaan varhaisen tuen rakenteita, seurataan opiskeluhuollon tilannetta, torjutaan systemaattisesti koulutuksen eriytymiskehitystä ja edistetään lasten osallisuutta kaikilla koulutusasteilla. Kertomuksen viesti on selkeä: lasten näkökulmat, lapsen oikeudet ja hyvinvointi on nostettava sivistyspoliittisten ratkaisujen keskiöön, jotta Suomi voi säilyttää koulutuksellisen tasa-arvon ja sivistysjärjestelmänsä vahvuuden.